

ИНГЛИ ТИЛИДАГИ НУТҚ ФЕЪЛЛАРИНИНГ ЎЗБЕК ТИЛИДА БЕРИЛИШИ УСУЛЛАРИ

Ачилова Нигора БухДУ 2-курс Лингвистика (инглиз)
мутахассислиги магистранти

Ushbu ilmiy maqolada Этиль Лилиан Войничнинг «Сўна»асарида учрайган нутқ феълларининг лексик-грамматик жиҳатдан таҳлили келтирилган.

«to say» - айтмоқ, демок

1. «The began to read Dante's» «De Monarchy» and soon became so absorbed that when the door opened and shut he didn't hear. He was aroused from his preoccupation by Montanelli's voice behind him.

«I did expect you today», **said** the Padre glancing at the title of the book. (1.47). - У Дантенинг «De Manorchia» номли китобини ўқий бошлади ва ҳадемай шундай берилиб кетдики, эшикни очилганини ҳам сезмай қолди. У орқасидан таниш овозни эшитиб ўрнидан турди. Монтанелли китоб сарлавҳасига кўз қирини ташлаб: - Бугун сени кутмаган эдим! – деди[2, 25].

Юқорида келтирилган парчада «Said» сўзи ўз маъносига таржима қилган. Лекин эътиборизни қуйидаги мисолга қаратмоқчимиз.

2. «May it pleases Your Eminence», **said** the sergeant in a lowered voice and with evident nervousness, «the colonel thinks that this prisoner is dangerous and that it would be better «A sudden flash came into Montanelli's eyes»[1.251). -Ҳазратимнинг жаҳллари чиқмасин, деб гап бошлади, - полковник маҳбусни жуда хавфли киши деб ҳисоблайди, шунинг учун.... Монтанеллининг кўзлари чакнаб кетди [2. 229].

3. «I want to ask you another question. If you don't choose to answer it, you needn't, of course; but if you don't choose to answer it, you needn't, answer honestly. Are you in love with her?» The Gadfly deliberately knocked the ash from his cigar and went on smoking in silence.... He laid down his cigar and looked steadily at Martini. «Yes, he said at last, slowly and softly». «I'm in love with her» [1.230].- Сизга яна битта савол бермоқчиман. Хоҳласангиз албатта, жавоб бермаслигингиз мумкин, лекин жавоб берадиган бўлсангиз, тўғри жавоб берсангиз. Жиммани севасизми? Сўна сигарасининг қўлини авайлаб қокди, кейин индамасдан яна чека бошлади.- Ҳа бундоқ денг! – Сўна сигарасини бир ёқди, Мартининг кўзларига тикилди. Кейин шошилмасдан, юмшоқ товуш билан гапирди: - Ҳа севаман. [2. 208].

4. «Zita!» The Gadfly rose and took the guitar from hand «What it is?» She only sobbed convulsively, hiding her face it both hands. He touched her on the arm. «Tell me what the matter is» he said

caressingly[1.200]. - Зитта! – Сўна туриб бориб, Зитанинг кўлидан гитарани олди. – Нима бўлди? У юзини кўллари билан тўсиб олиб, дағ-дағ титраб йиғларди. Сўна елкасидан ушлади. Кейин меҳрибонлик билан: - Нима бўлди, айтсанг-чи?-деб сўради[2. 178].

5. «After a long silence, she said slowly: «I want to ask you a question» «Yes?» without moving [1.177]. - Узоқ жимликдан сўнг Жемма секин гапирди: - Сиздан сўрамоқчи эдим... - Нимани? – деди у, кимирамасдан»[2. 155].

6. They walked on a little way without speaking «My dear, Martini said at last;» it there were any way on earth to undo a thing that is once done, it would be worth while to brood over our old mistakes[1. 138]. -Бир неча минут гапирилмасдан бордилар. - Азизам Жемма, - деб Мартини ниҳоят гап бошлади, - бир қилиб қўйилган нарсани ер юзидан ўзгартириш имкони бўлса, эди, эски хатолар устида бош қотирилса арзиз эди [2. 116].

Юқорида келтирилган барча мисолларда «to say» феъли турли хил таржималарда келган. Албатта бу нутқ феълининг уларни келган жойлари ва шу ҳолат ёзувчининг мақсадига боғлиқдир.

Биринчи мисолда берилган таржимага эътиборимизни қаратсак, бу ҳолатда «to say» феъли ўз маъносида яъни «демоқ» сифатида таржима қилинган. Буюк нотиқлардан бири айтганидек «Ҳар бир нарса ўз чегарасида бўлса, шунда унинг мақсади-ю, гўзаллиги яққол намоён бўлади». Шу сўзлар таржима санъатига ҳам боғлиқдир.

Иккинчи мисолда эса бу нутқ феълининг «гап бошлади» сифатида таржима қилинганлигини кузатамиз, бунинг сабаби образни яъни аскарни Монтанелли ёнида ўзини уғайсиз ҳис қилганлигини кўрсатиш ва бу ҳолатдан чиқиш ҳамда ўзини оқлаш учун аллақандай сўзларни ғудурлаганини билдириш эди. Бу ҳолатда «деди» сифатида таржима қилинса ёзувчи ўз олдига қўйилган мақсадга эришмаган бўлар эди.

Учинчи мисолда «гапирди» деб таржима қилинганлигининг сабаби «to say» нутқ феъли равиш билан боғлиқ бўлиб келган шунинг учун «шошилмасдан, юшоқ товуш билан гапирди» сифатида таржим қилинапти. Агар бу ерда «айтди» сифатида таржима қилинган бўлар эди, гапнинг мантикий маъноси ўзгарган бўлар эди.

Тўртинчи мисолда, Сўна Зитадан нималар содир бўлаётганини сўраяпти. Бу ерда таржимон «деди» сифатида таржима қилиниши мумкин эди, лекин бу мисолда яхшироқ эътибор берсак бу ерда сўқ оҳанги истак оҳангидан кўра кучлироқ.

Бешинчи мисолда «to say» феъли учрамаса ҳам таржимон «деди» деб қўшимча қилган. Чунки ўз ҳолича яъни, «қимирамасданок» деб таржима қилганида парча маъноси йитган бўлар эди.

Олтинчи мисолда «деди» деб таржима қилинмаслигининг сабаби, парчадан билиниб турибдики, улар анча сукут сақлаб келганлар, шунинг учун «гап бошлади» деб таржима қилинчса мантикий нормаларга тўғри келган бўлар эди.

«To whisper» - шивирламоқ, пичирламоқ

1. When he raised his head the sun had set, and the red glow was dying in the west. They had forgotten time and place, and life and death; they had forgotten, even, that they were enemies.

«Arthur», Montanelli **whispered**, «are you real? Have you come back to me from the dead?»[1. 286].

Монтанелли калласини кўтарганда, кун аллақачон ботган ва ғарбдаги сўнги қизил шафақлари ҳам сўнган эди. Ота билан ўғил вақт ва жойни, ҳаётни ва ўлимни унутган эдилар; ҳатто бир-бирларига душман бўлганликларини ҳам унутмадилар. - Артур, - **деб шивирлади**. Монтанелли – чиндан ҳам ўзингмисан: Менинг олдимга қайтиб келдингми? Ўликлар орасидан тирилиб келдингми [2. 278].

2. «Hold your noise», the sailor **whispered**, «and keeps your head covered! We're close to the custom house»[1.94]. - Матрос кўприкча олдига тўхтади. Матрос: «Қайиққа ирғиб тушингда, остига ётиб олинг» деб Артурга **кўполгина буюрди**[2.72].

3. After some time the sailor come back, with a bundle under his arm.

«Change», he whispered; «and make haste about it. I must get back and that old Jew has kept me bargaining and hugging for half an hour»[1.92]. - Бироздан кейин матрос қайтиб келди. Авзои тантанали эди. Қўлтиғида тугунча. Кийимларингизни ўзгартиринг, - деб пичирлади – тезроқ бўлинг! Кемага етиб боришим керак. [2. 72].

4. «Tell me first what has upset you so. Has anything been frightening you?» She silently shook her head.«Have I done anything to hurt you?» «No» She put a hand up against his throat. «What, then?» «You will get killed» she **whispered** at last[1.200].- - Аввало менга айт, нима бўлди, нега қўрқиб кетдинг? Зита бошини секин чайқади. Сенга озор етказдимми, Зитта? - Йўқ, - Зитта қўлини бўғзига келтирди.- Айт ахир, нима гап?- Сени ўлдиришмади, - **деди** ахири Зитта[2.178].

«to whisper» нутқ феълининг ўзбек тилидаги таржимаси «шивирламоқ, пичирламоқ» бўлиб, ўз ичидан маълумки, ёзувчи бу феъллардан фойдаланганда нутқнинг айтаётган фикрини қай тарзда айтаётганини билдиради. Келтирилган 4 та парчада бу нутқ феълининг ўзбек тилида қандай таржимада келиши ҳоллари мисоллар орқали равшан кўринилади ва ўрганилади.

Биринчи мисолда «to whisper» ўз маъноси яъни «шивирлади» таржимасида келаяпти. Чунки бу ерда шундай сокин ҳолат

тасвирланаяптики, «to say» ёхуд «to ask» феъллари ишлатилганида бу сукунатни бузган бўлар эди. Шунинг учун ҳам таржимон буни ўз ҳолича таржима қилган.

Иккинчи мисолда ҳам «to whisper» феъли ишлатилган, лекин бу ерда унда кўпроқ салбий оттенка мавжудлиги парчадан билиниб турибди. Аммо савол туғилиши мумкин «Нега энди Э.Л.Войнич айнан «to whisper» феъли ишлатган «to order» ёки бошқа нутқ феълларини эмас. Сабаб шундаки, китобхон мутоала жараёнида Сўна ноқонуний кемада қочиб кетаётганлигини тушунади, улар матрос билан чегарага яқин келганларида матрос унга буйрук оҳангида лекин пичирлаб яширинишни айтади. Таржимон ҳамда ёзувчи сўз ортиқчалигидан қочиб «to whisper» феълни ишлатган бўлса, иккинчиси «қўполгина буюрди» сўз бирикмасидан фойдаланган.

Учинчи мисолда, «to whisper» нутқ феъли «пичирламоқ» сифатида таржима қилинган. Бу феъл «шивирламоқ» сўзи билан бир хил бўлиб туюлсада, аслида «пичирламоқ», «шивирламоқ» феълидан кўра пастроқ оҳангида айтилади.

Тўртинчи мисолда, «to whisper» деди сифатида таржима қилинишининг сабаби «Сени ўлдирмади» деган сўзни биз ҳеч қачон эштирилар эшитилмас сифатида айтолмаймиз. Чунки бу биз учун ўта муҳим. Агар бу ерда «шивирлади» ёки «пичирлади» деб таржима қилинса бу гапнинг қиймати пасайган бўлар эди.

To interrupt – аралашмоқ, ҳалал бермоқ

1. «Let us hope not. That would be a bad memory to carry about with you. I have d-d-done some hard fighting and have sent m-more than one man to Hades, perhaps; but if I had it on my conscience that I had sent any living thing to houth America, I should sleep badly» - «Then do you believe», she **interrupted**, coming nearer to him with clasped hands[1. 185]. - Бундай бўлмаган деб умид қиламиз. Бир вақтлар мен озмунча ж-жанг қилган эмасман, ҳам анча мунча одамларни эҳтимол, аспаласопилинга ҳам ж-жўнатгандирман, лекин бирон тирик жонни Жанубий Америкага ж-жўнатганлигим аламли юригмда бўлса, уйқум ҳаром бўларди, ҳа ишонаверинг.

Жемма юрагининг ховлиқишини босиш учун қўлларини қисди.

- Демак, агар у чўкмаган бўлса, - Жемма унинг ёнига келиб, **сўзини бўлди[2.163].**

2. «My dear sir, I am as much grieved as you are that didn't succeed in preventing the extradition of Rienzi. But really – I do not wish to hurt the sensibilities of anyone but I cannot help thinking that...»

«As every Piedmontese always does» the dark man **inferrupted sharply**[1.100]. -Ренцининг тутиб берилишига монёблик қилолмаганимиз учун мен ҳам сизлар сингари хафаман, синьор:

гапнинг хунук томонига ўтмоқчи эмасман, шундай бўлса ҳам, ўйламасликка иложим йўқ.

- Пьемонтиларнинг ҳаммаси шунақа: ҳеч нимага ботинишломайди, - деди қора соч киши **сўзини чўрт бўлиб**[1.78].

3. «I shall be late at the hospital; but it can't be helped. The Junior will have to begin without me for once. I wish I had known gall these before – it ought not have been let go on that way night after night». «But why on earth didn't he send to say he way ill?» Martini **interrupted** [1.160]. -Касалхонага кечикдим на чора. Бирон марта менсиз бошласа бошлапти-да ёрдамчим. Афсуски илгарироқ менга маълум қилишмапти: ўзини шунча вақт ёлғиз қолдириш керак эмас эди.- Касал экан, нимага айттирмайди **деб сўради** Мартини[2.138].

4. «But what about the Cardinal? Would he consent to things of that kind?» «He has no jurisdiction in military affairs». No, but he has great influence; surely the Governor would not venture on such aster without his consent? «He'll never get that» Marconi **interrupted**[1.267]. - Хўш кардинал нима қилиб ўтирипти бу ерда? Қонундан ташқари ҳаракатга розилик берармикан? - Ҳарбий ишга аралашолмайди, ҳаққи йўқ. - Аммо обрўи жуда баланда. Полковник ундан розилик олмай туриб ҳарбий дудга бермайди; хайқади албатта. - Розиликни икки дунёда ҳам ололмайди-ку-я, - деди Маркона **гапга аралашиб**. [2. 246].

«to inteerrupt» нутқ феъли салбий оттенкали нутқ феъли саналиб, у аралашмоқ, ҳалал бермоқ маъноларини англатиб келади.

Биринчи келтирилган парчада бу феъл сўзини бўлди деб таржима қилинган. Чунки ҳақиқатдан ҳам Сўна сўзлаётганида Жемма келиб уни сўзини бўлади.

Иккинчи мисолда эса «to inteerrupt» феълидан сўнг «sharp» равиши боғланиб келаяпти. Бу эса салбийлик оҳангини янада ортирилишига сабаб бўлаяпти, шунинг учун «сўзини чўрт бўлди» деб таржима қилинган. Бунинг иккинчи сабаби шундаки нутқ бўлиб ўтган ҳодисадан жуда ҳам норози эканлигини билдиришдир.

Учинчи мисолда «interrupted» феълининг «деб суради» деб таржима қилинишининг сабаби Мартини ҳеч кимни сўзини бўлмаган, бундан ташқари Мартини риторик савол бераяпти. Э.Л.Войничнинг нега бошқа нутқ феъллари эмас, айнан шундан фойдаланишининг сабаби норозилик оҳангини янада юқорироқ кўтариш эди.

Тўртинчи мисолда эса «гапни кесди ёки бўлди» эмас балки «гапга аралашди» сифатида таржима гапига қарши чиқмаяпти, балки уларнинг фикрини давом этаётганлигидадир.

Шундай қилиб, биз ушбу мақолада инглиз тилидаги нутқ феълларининг ўзбек тилида берилиши усулларини лексик-грамматик жиҳатдан таҳлил қилиб бир неча мисолларда кўриб

чиқдик. Таҳлиллар шуни курсатдики, ҳар иккала тил тизими турлича бўлган тилларда ҳам нутқ феъллари ифодаланар экан. Бунда таржимон билан ёзувчи усталик билан нутқ фелларининг маъноларини йўқотмасдан уларнинг контекстаги маъноларини сақлаган ҳолда нутқ фелларини берганлигининг гувоҳи бўлдик.

1.Voynich E.L. The Gadfly.-Moscow, 1964.

2. Войнич Э. ``Суна``. -Т.,1956.